YANGI O‘ZBEKISTONDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA’MINLASHNING FALSAFIY JIHATLARI:STRATEGIK VA ONTOLOGIK TAHLIL

Ahmedova Vasila Ummatqul qizi,
Guliston davlat pedagogika instituti magistranti,
Shermatov Jasurbek Abdukarim o‘g‘li,
Guliston davlat pedagogika instituti magistranti,
Ahmadqulov Saidjon Rauf o‘g‘li,
Tadqiqotchi

Annotatsiya. Mazkur ilmiy tezisda Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida ekologik barqarorlikni ta’minlashning falsafiy-metodologik asoslari tadqiq etiladi. Inson va tabiat o‘rtasidagi munosabatlarning antroposentrik modeldan ekosentrik modelga transformatsiyasi, “yashil” tafakkurning shakllanishi hamda milliy g‘oyaning ekologik komponentlari ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar. Ekologik ontologiya, barqaror taraqqiyot, Yangi O‘zbekiston, ekososiologiya, ekologik madaniyat, “yashil” iqtisodiyot falsafasi, bioetika.

Kirish. Global texnogen sivilizatsiya sharoitida biosfera va noosfera o‘rtasidagi ziddiyatlarning keskinlashishi insoniyat oldiga yangi falsafiy savollarni qo‘ymoqda. Yangi O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar negizida ekologik xavfsizlikni ta’minlash nafaqat ma’muriy-huquqiy vazifa, balki jamiyatning ma’naviy-axloqiy yangilanishining muhim sharti sifatida namoyon bo‘lmoqda.

Inson va tabiat mutanosibligining yangi ontologik paradigmasi an’anaviy ratsionalizmda tabiat insonga xizmat qiluvchi passiv resurs sifatida talqin qilingan bo‘lsa, bugungi Yangi O‘zbekiston falsafasida tabiat “sub’ekt-sub’ekt” munosabatidagi teng huquqli sherik sifatida e’tirof etilmoqda. Bu — insonning tabiat ustidan hukmronlik qilishdan, u bilan hamnafas yashash (koevolyutsiya) tamoyiliga o‘tishini anglatadi. Muhofaza qilinadigan tabiiy hududlar ushbu falsafiy yondashuvning amaliy maydoni bo‘lib, ular ekotizimning daxlsizligi va insoniyatning kelajak avlodlar oldidagi ontologik mas’uliyatini ifodalaydi.

Ekologik madaniyat — milliy yuksalishning ma’naviy poydevori Yangi O‘zbekistonning ma’naviy-ma’rifiy konsepsiyasida ekologik madaniyat milliy g‘oyaning ajralmas qismi hisoblanadi. Zero, tabiatga munosabat — bu insonning o‘zligiga, ajdodlar merosiga va umuminsoniy qadriyatlarga bo‘lgan munosabatining ko‘zgusidir. “Yashil makon” loyihasi shunchaki daraxt ekish aksiyasi emas, balki jamiyatda “ekologik vijdon” (ecological conscience) fenomenini shakllantirishga qaratilgan falsafiy harakatdir. Bu jarayonda sharqona qadriyatlar — tejamkorlik, tabiatga ehtirom va omonatdorlik tuyg‘ulari zamonaviy ekologik etika bilan uyg‘unlashadi.

Ekologik barqarorlikning ijtimoiy-axloqiy determinatsiyasi ekologik barqarorlikka erishishning falsafiy jihati shundaki, u jamiyat a’zolaridan nafaqat bilim, balki yuksak mas’uliyatni talab qiladi. Davlat ekologik nazorati mexanizmlarining takomillashuvi jamiyatda ekologik nigilizmga (tabiat qonunlarini inkor etishga) barham beradi. Bu o‘rinda ekologik nazoratni “majburlash vositasi” sifatida emas, balki jamiyatni axloqiy tartibga solish va barqaror kelajakni loyihalashtirishning falsafiy vositasi deb qarash o‘rinlidir.

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki o‘tkazilgan ijtimoiy-falsafiy tahlillar natijasida Yangi O‘zbekistonda ekologik barqarorlikni ta’minlash borasida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi:

Paradigmal o‘zgarish: bugungi kunda mamlakatimizda tabiatga munosabat an’anaviy “iste’molchilik” modelidan “ekotsentrik” modelga transformatsiya bo‘lmoqda. Bu jarayonda tabiat shunchaki resurs emas, balki milliy o‘zlikni anglash va barqaror hayot kechirishning asosi sifatida falsafiy talqin qilinmoqda.

Ekologik imperativ: Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining ma’naviy poydevori sifatida “Ekologik vijdon” tushunchasi shakllanmoqda. “Yashil makon” kabi umummilliy loyihalar jamiyatda ekologik nigilizmga barham berib, inson va tabiat o‘rtasidagi ontologik daxldorlik hissini yuksaltirmoqda.

Boshqaruvning ahloqiy asosi: muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarda ekologik nazoratni tashkil etish faqatgina ma’muriy jazo chorasi emas, balki jamiyatning tabiat oldidagi axloqiy majburiyatini bajarish mexanizmi ekanligi isbotlandi. Nazorat tizimini raqamlashtirish (Smart Ecology) esa inson va tabiat munosabatlarini yanada shaffof va adolatli qilishga xizmat qiladi.

Amaliy tavsiyalar sifatida shuni aytish mumkinki jamiyatda ekologik barqarorlikni ta’minlash uchun ta’limning barcha bosqichlarida “Ekologik etika” kurslarini joriy etish;

Ommaviy axborot vositalarida ekologik muammolarni nafaqat texnik, balki falsafiy-tahliliy nuqtai nazardan yoritish orqali aholining “yashil” dunyoqarashini boyitish;

Milliy qonunchilikda tabiatning huquqiy sub’ektlik maqomini yanada mustahkamlash lozim.

Umuman olganda, ekologik barqarorlik — bu shunchaki tabiiy muvozanat emas, balki insoniyatning ma’naviy komilligi va kelajak oldidagi mas’uliyatining oliy ko‘rinishidir. Zero, Yangi O‘zbekistonni barpo etishning eng mustahkam kafolati — bu tabiat bilan uyg‘un yashash falsafasini jamiyat hayotiga chuqur tatbiq etishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2023. – 49-modda (Atrof-muhit muhofazasi bo‘yicha yangi normalar).

2.Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 2022. (Ekologik barqarorlik va "Yashil iqtisodiyot"ga oid boblar).

3.O‘zbekiston Respublikasining Qonuni. "Muhofaza etiladigan tabiiy hududlar to‘g‘risida" (yangi tahriri). – O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami.

4.Nigmatov A.N. Ekologiya huquqi. Darslik. – Toshkent: TDYU, 2020. – 320 b.

5.Mamashokirov S. Ekologik xavfsizlikning falsafiy-huquqiy masalalari. – Toshkent: Falsafa va huquq instituti, 2018.

6.Tursunov S.T. Ekologik madaniyat va ma’naviyat. – Toshkent: Fan, 2019.

7.IUCN (International Union for Conservation of Nature). Guidelines for Protected Areas Management Categories. – Gland, Switzerland, 2013.

8.Ergashev A., Ergashev T. Ekologiya va tabiatni muhofaza qilish. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.

9.O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya vazirligi hisoboti. "Atrof-muhit holati va tabiiy resurslardan foydalanish to‘g‘risida" (2023-2024 yy.).